

**МІСЦЕ ПРИБУТКУ В ЕКОНОМІЦІ ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ
ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ЙОГО ФОРМУВАННЯ**

Обґрунтовано науковий підхід до трактування сутності прибутку як економічної категорії. Окреслено місце прибутку в економіці підприємств м'ясопереробної галузі, ідентифіковано особливості та представлено детермінанти його формування.

Постановка проблеми

Докорінні перетворення економічної системи в Україні з вектором на євроінтеграцію зумовлюють необхідність активізації господарської діяльності у всіх сферах АПК. Характер та особливості трансформаційних процесів є визначальним домінантом для переосмислення та окреслення ролі прибутку в діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання з огляду на підвищення їх індивідуальної відповідальності й самостійності у виробленні та прийнятті управлінських рішень щодо забезпечення ефективної діяльності. Кожен суб'єкт бізнесу у стратегію свого розвитку закладає необхідність отримання прибутку як джерела економічного відтворення. Відтак, оперативна політика його формування є важливим етапом функціонування суб'єктів господарської діяльності у стратегічній перспективі. Необхідність обґрунтування наукового підходу до формування прибутку підприємств м'ясопереробної галузі як стратегічно важливого елемента в забезпеченні продовольчої безпеки країни підкреслює важливість обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Теоретико-методологічні основи сутності категорії прибутку та особливості його формування закладено у фундаментальних дослідженнях С. Брю, Ф. Енгельса, К. Маркса, К. Макконнелла, Т. Мена, Дж. С. Мілля, Ф. Найта, Ф. Перру, У. Петті, Д. Рікардо, Ж. Б. Сея, А. Сміта, Е. Чемберлена, Й. Шумпетера та ін. Наразі у цьому науковому напрямі плідно працюють В. Андрійчук, І. Бланк, Н. Бондар, Г. Вознюк, Ю. Греченко, М. Грещак, Д. Дема, А. Загородній, О. Калашніков, В. Колот, С. Мочерний, Л. Павловська, А. Поддерогін, С. Покропивний, П. Саблук, О. Філімоненков, Ю. Цал-Цалко, В. Шаповал, Л. Шваб та ін. [1, 2, 4–6; 2–15]. Відзначаючи цінність напрацювань названих вчених і сучасних наукових розробок для теорії і практики формування прибутку

© С. С. Стецюк

* Науковий керівник – д.е.н., професор, академік НААН України М. В. Гладій

підприємств, слід зауважити, що окремі аспекти зазначеної проблеми залишаються недостатньо вивченими й потребують дослідження в умовах швидкозмінного ринкового середовища. Це, зокрема, стосується питання формування прибутку підприємств м'ясопереробної галузі в умовах ринку, що й зумовило необхідність проведення даного дослідження. Метою дослідження є окреслення місця прибутку в економіці м'ясопереробних підприємств, ідентифікація особливостей та представлення детермінант його формування в умовах ринку.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес обґрунтування місця прибутку в економіці підприємств м'ясопереробної галузі та детермінант його формування. Теоретичною і методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення економічних явищ та процесів у ринкових умовах. Абстрактно-логічний метод, зокрема його прийоми аналогії співставлення, індукції та дедукції, термінологічного аналізу, використано для формулювання теоретичних і методологічних аспектів проблеми дослідження, висновків та перспектив подальших досліджень; графічний – для наглядного представлення отриманих результатів.

Результати досліджень

Метою створення та розвитку будь-якого суб'єкта господарювання, незалежно від виду його діяльності та організаційно-правової форми, є отримання кінцевого фінансового результату – прибутку, який є чи не найважливішою категорією ринкової економіки. Це пояснюється його виключною роллю у забезпеченні різнобічних економічних взаємозв'язків у процесі відтворення, економічного та соціального розвитку як окремого підприємства, так й держави в цілому. Проведені дослідження вказують на те, що прибуток як економічну категорію наразі господарювання не достатньо визначати лише як різницю між доходами та витратами, тобто акцентувати увагу виключно на його кількісному аспекті. Очевидним є те, що з розвитком ринкових відносин, які є наслідками трансформаційних змін в економіці, превалюванням приватної власності, наявністю у суб'єктів підприємництва власного бачення стратегічних орієнтирів розвитку, мають місце зміни у сутнісній характеристиці прибутку підприємства, змістовне наповнення якого має містити і якісні аспекти. В умовах зазначеного, прибуток доцільно розглядати з таких позицій: по-перше, прибуток є позитивним фінансово-економічним результатом та індикатором ефективної діяльності підприємства; по-друге, прибуток є основним внутрішнім джерелом фінансування підприємства; по-третє, враховуючи, що сучасне підприємство функціонує в мінливому ринковому середовищі під дією ряду внутрішніх та зовнішніх факторів, прибуток є винагородою його власника за підприємницькі здібності та роботу в умовах невизначеності й ризику. Відтак, в економічному контексті прибуток слід трактувати як позитивний фінансово-економічний результат діяльності підприємства, сформований під впливом

внутрішніх та зовнішніх факторів, який є джерелом його самофінансування й розвитку, індикатором ефективності та винагородою за підприємницький ризик. Практична реалізація представленого наукового підходу до трактування сутності прибутку як економічної категорії в наразі господарювання надасть можливість кожному підприємству автономно, незалежно від інших суб'єктів, визначати й аналізувати ефективність власного бізнесу, досліджувати динамічні зміни, ідентифікувати позитиви та негативи у виробничому процесі, розробляти стратегічні орієнтири розвитку.

З наукової позиції, логічним є проведення певної паралелі в основних аспектах формування й розподілу прибутку в дореформений період та за умов становлення ринкової економічної системи. Зазначене пояснюється необхідністю ідентифікації характерних особливостей цього процесу в умовах сьогодення з метою об'єктивної оцінки та обґрунтування стратегічних векторів розвитку сучасних підприємств (табл. 1).

Таблиця 1. Відмінності у підходах до формування й розподілу прибутку підприємств (дореформений період та за умов становлення ринкової економічної системи)

Ознака	Дореформений період	Ринкова економічна система
Мета формування й розподілу прибутку	Висвітлення результатів виконання поставленого плану	Надання користувачам повної, релевантної та достовірної інформації про фінансово-господарський стан підприємства
Форма власності	Державна	Державна, приватна, колективна
Ринкова структура	Відсутня	Динамічна, креативна
Превалюючі фактори виробництва	Праця, земля, капітал	Праця, земля, капітал, ризик, інформація, підприємницькі здібності, знання, досвід, можливості
Мета (орієнтир) діяльності підприємства	Прибуток є плановим показником	Максимізація прибутку, нарощення ринкової вартості підприємства

Джерело: власні дослідження.

Залежно від сфери діяльності підприємства, його спеціалізації, організаційно-правової форми тощо мають місце особливості у процесі формування прибутку, що характерно й для підприємств м'ясопереробної галузі. Такі особливості зумовлюються, передусім, дією об'єктивних та суб'єктивних факторів, якими, власне, є економічні умови їх функціонування, що породжують зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі господарської діяльності. Важливість зазначеного пояснюється тим, що під дією цих факторів змінюється абсолютна величина та відносний рівень прибутку, який вимагає вчасного та

адекватного реагування керівництва на їх дію. Економічні умови, а відтак і фактори формування прибутку м'ясопереробних підприємств, поділяються на внутрішні (залежать від діяльності підприємства й піддаються контролю з його боку) та зовнішні (не піддаються контролю, однак мають суттєвий вплив на розмір прибутку).

Групу внутрішніх факторів формування прибутку м'ясопереробного підприємства слід розділити на виробничі та невиробничі. У свою чергу, виробничі (характеризують наявність та використання засобів і предметів праці, трудових і фінансових ресурсів) складаються з екстенсивних та інтенсивних факторів. Екстенсивні фактори впливають через кількісні зміни, а саме: обсяг засобів і предметів праці; обсяг продукції; зміна закупівельної та реалізаційної ціни (цінова політика); фінансові ресурси; час роботи техніки та обладнання; чисельності персоналу; фонд робочого часу тощо. Інтенсивні ж, у свою чергу, – через якісні, зокрема конкурентоспроможність та якість продукції; продуктивність обладнання; інтенсивність обертання оборотних засобів; кваліфікація та продуктивність праці персоналу; матеріаломісткість продукції; організація виробничого процесу, технології виробництва; ефективний фінансовий менеджмент тощо. Невиробничими факторами слід вважати систему менеджменту підприємства, рівень підприємництва; маркетингову, природоохоронну діяльність; соціально-побутові умови праці тощо.

Зовнішніми факторами, що впливають на формування прибутку м'ясопереробного підприємства, передусім, є: розвиток галузей тваринництва і рослинництва; кон'юнктура ринку м'яса та м'ясопродуктів в Україні та світі, у т. ч. – у країнах-експортерах; інфляція; зміна цін на матеріали, сировину, паливно-енергетичні ресурси; природні, географічні, транспортні, соціально-економічні умови; державне регулювання імпорту м'яса та м'ясопродуктів, цін, тарифів, податкових ставок і пільг, штрафних санкцій тощо; купівельна спроможність населення; рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків; соціально-політична ситуація в країні тощо.

Представлений перелік факторів впливу на розмір прибутку м'ясопереробного підприємства не є вичерпним та може бути доповненим рядом інших. При цьому, всі ці фактори, як зокрема зазначає Ю.Цаль-Цалко, матеріалізуються через збільшення обсягів реалізації продукції підприємства та цін, зменшення виробничої собівартості, оптимізацію структури та асортименту продукції, адміністративних витрат і витрат на збут [14, с. 353]. У контексті зазначеного розроблено модель векторного спрямування ключових факторів, що впливають на максимізацію прибутку м'ясопереробного підприємства (табл. 2).

Таблиця 2. Векторне спрямування ключових факторів, що впливають на максимізацію прибутку підприємств м'ясопереробної галузі

Фактор	Векторне спрямування факторів		
	<i>max</i>	<i>min</i>	<i>opt</i>
Обсяг реалізації (<i>OP</i>)	+		
Ціна (<i>Ц</i>)	+		
Виробнича собівартість (<i>BC</i>) та/або <i>BC/Ц</i>		+	
Асортимент (<i>A</i>)	+		
Структура асортименту (<i>CA</i>)			+
Адміністративні витрати (<i>B_a</i>) та/або <i>B_a/Ц</i>		+	+
Витрати на збут (<i>B_з</i>) та/або <i>B_з/Ц</i>		+	+
$(Ц - BC)$ та/або за умови, що збільшення ціни (<i>Ц</i>) відбувається більшими темпами, ніж виробничої собівартості, тобто з одиниці продукції підприємство одержує максимум прибутку (<i>П</i>)	+		
$(OP \times П)$ та/або за умови, що збільшення одного з показників буде відбуватися більшими темпами, ніж іншого, при зростанні кінцевого результату – прибутку	+		

Джерело: власні дослідження.

Очевидним є той факт, що формування прибутку м'ясопереробних підприємств за факторами максимізації $(Ц - BC)$ та $(OP \times П)$ є стратегічними завданнями. При цьому, слід виокремити три можливі варіанти такої стратегічної орієнтації, а саме: 1) реалізація продукції відбувається за максимально можливими цінами при мінімальних обсягах; 2) ціни встановлюються мінімальними, а обсяг реалізації при цьому максимально зростає; 3) ціни та обсяги реалізації формуються між максимальною і мінімальною величинами при забезпеченні максимального прибутку (такий варіант вбачається оптимальним в умовах підприємств досліджуваної сфери). Водночас, слід наголосити на тому, що одержання прибутку підприємством можливо за умови його беззбиткової діяльності, при якій споживча вартість, тобто чистий дохід підприємства

збільшується, а витрати на його створення зменшуються; збільшується, а витрати на його створення не змінюються; збільшуються більшими темпами, ніж витрати на його створення; не змінюються, а витрати на його створення зменшуються; зменшуються меншими темпами, ніж витрати на його створення [14, с. 354].

В умовах зростання конкуренції та загострення питання виживання суб'єктів господарювання підвищується значення аналізу складових прибутку та розрахунків за платежами з бюджетом з огляду на те, що ринкова економіка потребує достовірної та вичерпної інформації про бюджетні розрахунки підприємств у цілому та методів їх аналізу, адекватних новим підходам до управління. Вектором зміцнення економічного стану підприємства є, передусім, удосконалення напрямів формування прибутку, методів його максимізації, оптимізація витрат та розробка стратегії управління прибутком. Законодавством України передбачено два підходи до визначення прибутку підприємств, у т. ч. м'ясопереробних. Однак, розмір розрахованого за обома підходами прибутку неоднаковий з огляду на відповідність різним цілям, а саме: ціль економічного підходу – визначення реального економічного результату діяльності підприємства; податкового – визначення бази для оподаткування з метою формування дохідної частини бюджету. При цьому, як відзначає В. Андрійчук, «існуюча методика визначення прибутку як об'єкта оподаткування побудована так, що за своєю абсолютною величиною він, як правило, перевищує економічний прибуток. Це є причиною виникнення ситуації, коли за даними бухгалтерського обліку підприємство має збиток, а податкового – прибуток, якого реально не існує. Але воно змушене сплачувати податок на прибуток, тим самим ще більше погіршуючи свій фінансовий стан» [1, с. 39].

Наразі для більшості вітчизняних суб'єктів господарювання характерним є нечітке розуміння відмінностей між економічним та бухгалтерським прибутками, обґрунтування особливостей кожного із них, що зумовлює необхідність висвітлення цього аспекту в контексті даного дослідження. Відтак, бухгалтерський прибуток характеризує кінцевий результат всіх видів діяльності підприємства та є сумою отриманих ним прибутків (збитків). Економічний прибуток – це різниця між сумою доходів підприємства, з одного боку, і сумою його внутрішніх та зовнішніх поточних витрат – з іншого. При цьому, внутрішні поточні витрати не висвітлюються у бухгалтерському обліку та оцінюються за їх альтернативною вартістю. У таких умовах очевидним є те, що економічний прибуток підприємства є меншим бухгалтерського на величину внутрішніх поточних витрат. Даний аспект характеризує основну відмінність цих двох видів прибутку.

Слід звернути увагу на те, що діюча методика визначення оподаткованого прибутку безпосередньо, не пов'язана із формуванням прибутку підприємств як

фінансово-економічного результату їх діяльності. Відтак, використання методики формування оподаткованого прибутку вбачається недоцільним з огляду на специфіку та завдання наукового дослідження. Пропонується акцентувати увагу на механізмі формування економічного прибутку м'ясопереробних підприємств як більш об'єктивного та реального фінансово-економічного результату їх діяльності. У Законі «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зазначено, що для визначення фінансового результату звітного періоду слід доходи звітного періоду порівняти з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому, доходи і витрати відображаються у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів [10].

Формування прибутку підприємства, відповідно до ПсБО здійснюється в декілька етапів з огляду на необхідність розрахунку різних видів прибутку, що передують визначенню загального прибутку, а саме: прибутку від продажу продукції (робіт, послуг), тобто валового прибутку; прибутку від операційної діяльності (операційного прибутку); прибутку від звичайної діяльності до оподаткування; прибутку від звичайної діяльності після оподаткування; чистого прибутку. Лише після визначення цих видів прибутку уможлиблюється розрахунок загального прибутку підприємства та його чистої величини. У межах дослідження представлено загальну схему формування прибутку підприємств м'ясопереробної галузі (рис. 1). Представлена автором схема формування прибутку уможливить розрахунок економічного прибутку як реального фінансово-економічного результату діяльності м'ясопереробних підприємств.

Розрахований чистий прибуток залишається у розпорядженні підприємства та є об'єктом розподілу згідно з його компетенції та порядком, зафіксованим у статуті, зокрема, на поповнення статутного капіталу, утворення та поповнення резервного капіталу, виплату дивідендів, формування відповідних фондів економічного і спеціального призначення тощо. Практика господарювання м'ясопереробних підприємств показує, що основними каналами розподілу чистого прибутку для них є: виплати власникам, виплати персоналу, забезпечення інвестиційних потреб, формування резерву та інші напрями використання.

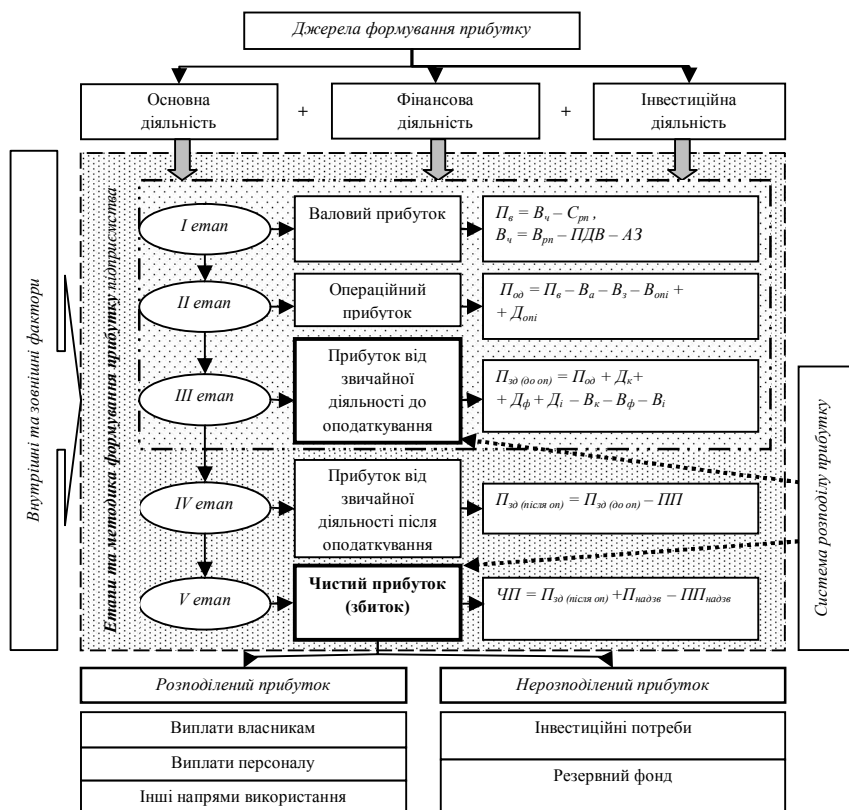

Рис. 1. Формування прибутку підприємств м'ясопереробної галузі

Примітка: P_v – валовий прибуток; B_v – чиста виручка; C_{pm} – собівартість реалізованої продукції; B_{pm} – виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); $ПДВ$ – податок на додану вартість; $АЗ$ – акцизний збір; P_{od} – прибуток від операційної діяльності (операційний прибуток); B_a, B_z, B_{oni} – відповідно, адміністративні витрати, витрати на збут, операційні витрати інші; D_{oi} – операційні доходи інші; $P_{zd (до оп)}$ – прибуток від звичайної діяльності до оподаткування; D_k, D_f, D_i – відповідно, доходи від участі у капіталі, доходи від фінансових операцій, доходи від інших операцій; B_k, B_f, B_i – відповідно, витрати від участі в капіталі, витрати від фінансових операцій, витрати від інших операцій; $P_{zd (після оп)}$ – прибуток від звичайної діяльності після оподаткування; $P_{zd (до оп)}$ – прибуток від звичайної діяльності до оподаткування; $ПП$ – податок на прибуток; $ЧП$ – чистий прибуток; $P_{надзв}$ – надзвичайний прибуток; $ПП_{надзв}$ – податок з надзвичайного прибутку.

Джерело: власні дослідження.

Показником ефективності діяльності суб'єктів господарювання є рентабельність, у методиці розрахунку якого прибутку належить центральне місце. На основі узагальнення та систематизації наукових підходів, а також

враховуючи специфіку дослідження, автором окреслено місце прибутку у системі показників ефективності його формування для м'ясопереробних підприємств. Відтак, показники рентабельності, в цілому, поділено на чотири основні групи: показники рентабельності реалізації (рентабельність за валовим, операційним та чистим прибутком); показники рентабельності активів (рентабельність активів в цілому, оборотних та необоротних, рентабельність виробничих фондів); показники рентабельності власного капіталу та зобов'язань (рентабельність власного та позикового капіталу, рентабельність діяльності підприємства); показники рентабельності витрат і продукції (рентабельність операційних витрат, рентабельність продукції за валовим прибутком, рентабельність витрат звичайної діяльності).

На основі розрахунку показників, що визначають ефективність формування прибутку м'ясопереробних підприємств, стане можливим простеження динаміки рівня рентабельності окремого підприємства, порівняння її з аналогічними показниками підприємств-конкурентів, ідентифікація стратегічних орієнтирів підвищення ефективності формування прибутку та їх імплементація у практику господарювання.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, місце прибутку в економіці м'ясопереробних підприємств слід визначати домінуючою з огляду на такі його основні риси: 1) будучи головною рушійною силою ринкової економіки, прибуток, передусім, забезпечує й реалізує інтереси держави, власників та працівників м'ясопереробних підприємств, є основним мотивуючим чинником підприємництва; 2) прибуток є основним джерелом розвитку, реконструкції виробництва, модернізації матеріально-технічної бази м'ясопереробних підприємств, забезпечення всіх форм інвестування; 3) отримання прибутку забезпечує ефективний розподіл та використання ресурсів, впровадження інновацій, скорочення витрат виробництва, підвищення якісних характеристик продукції, а відтак, й ефективності діяльності; 4) з прибутком пов'язане вирішення ряду соціальних, економічних, політичних, етичних проблем суспільства як на мікро-, так й макрорівні тощо.

Політика формування прибутку м'ясопереробних підприємств повинна складати об'єктивну систему, елементи якої будуть взаємопов'язаними та взаємовпливовими, що уможливить ефективне, адекватне умовам ринку управління діяльністю підприємств, яке визначає перспективи подальших досліджень.

Література

-
1. *Андрійчук В. Г.* Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / *В. Г. Андрійчук*. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.

2. *Бутинець Ф. Ф.* Бухгалтерський словник / *Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, С. В. Івахненко ; за ред. Ф. Ф. Бутинця.* – Житомир: ПП «Рута», 2001. – 224 с.
 3. *Господарський кодекс України.* Редакція від 17.09.2008 р. [Електр. рес.]. – Режим доступу : <http://kodeksy.org.ua/gosp/14.htm>.
 4. *Кучер Л. Ю.* Науково-теоретичні основи формування прибутку в підприємствах / *Л. Ю. Кучер* // Інноваційна економіка. – 2010. – С. 82–89.
 5. *Павловська Л. Д.* Економіка підприємства: навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і перероб. / *Л. Д. Павловська.* – Житомир: ЖНАЕУ, 2011. – 612 с.
 6. *Панченко І. А.* Прибуток як об'єкт бухгалтерського обліку: трансформаційний підхід / *І. А. Панченко* // Вісн. ЖДТУ, 2012. – № 1 (59). – с. 148–153.
 7. *Податковий кодекс України.* Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2856-VI (2856-17) від 23.10.2010. [Електр. рес.]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
 8. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»,* затверджене наказом Міністерства України від 29 грудня 1999 р., № 290.
 9. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати».* – [Електр. рес.]. – режим доступу: www.buhgalter911.com
 10. *Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України* від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електр. ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.-cgi?nreg=996-14>
 11. *Про оподаткування прибутку підприємств : закон України* від 28.12.1994 р., № 334/94-ВР [Електр. ресурс] // Верховна Рада України. – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
 12. *Фінанси підприємств : підр. / Кер. авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін.* – 4-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 458 с.
 13. *Фінанси підприємств: підр. / О. С. Філімоненков, Д. І. Дема.* – К.: Алерта, 2009. – 496 с.
 14. *Цаль-Цалко Ю. С.* Фінансовий аналіз : підручн. – Вид. 2-ге, доповнене. – Житомир : ЖОО ГО «Спілка економістів України», 2009. – 504 с.
 15. *Шваб Л. І.* Економіка підприємства: навч. посіб. / *Л. І. Шваб.* – [4-те вид.]. – К.: Каравела, 2007. – 584 с.
-
-